

Piotr Cymanow

KONSEKWENCJE MIGRACJI ZAROBKOWYCH NA OBSZARACH O NIEKORZYSTNEJ STRUKTURZE AGRARNEJ

CONSEQUENCES OF LABOUR RELATED MIGRATION
IN THE AREAS WITH UNFAVOURABLE AGRARIAN STRUCTURE

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, rolnictwo, migracje zarobkowe, struktura agrarna.

Key words: rural areas, agriculture, labour related migration, agrarian structure.

Synopsis: Artykuł prezentuje główne następstwa migracji zarobkowych z uwzględnieniem grupy osób wkraczających w wiek produkcyjny. Poza zaprezentowaniem istotnych problemów związanych ze specyfiką funkcjonowania sektora rolniczego w Małopolsce i na Podkarpaciu dokonano także charakterystyki głównych elementów determinujących przepływ ludności w ramach teorii *push-pull*. Przedstawiono również wyniki badań dotyczących potencjału gospodarstw i związanej z tym przyszłości zawodowej młodzieży pochodzącej z obszarów o niekorzystnej strukturze agrarnej.

1. WSTĘP

Jedną z cech współczesnego świata jest ogromny wzrost mobilności społeczeństwa powodujący masowe ruchy migracyjne. Mają one doniosły wpływ nie tylko na relacje demograficzne i gospodarcze w ujęciu kontynentalnym czy państwowym, ale oddziałują również pośrednio i bezpośrednio na region, w którym żyjemy. Należy pamiętać, że u podstaw rozwoju współczesnej cywilizacji leży przede wszystkim technologia i przemieszczanie się ludności. Większość przemian w naszym kraju jest udziałem globalnej struktury społecznej, gospodarczej, kulturowej, wpływającej na poszczególne sektory

państwa i społeczeństwa. Następuje era *intensyfikacji stosunków społecznych*¹, czyli era globalnego rynku wzajemnych oddziaływań. Wraz z rozwojem technologii, które pozwalają na szybsze przemieszczanie się ludzie zaczynają swobodnie przemierzać odległości interkontynentalne, zmieniać miejsce zamieszkania odległe od poprzedniego o tysiące kilometrów, przyczyniając się tym samym do wielkiego ruchu ludności, zwiększającego się systematycznie i przybierającego w ostatniej dekadzie niespotykane do tej pory tempo.

Uwzględniając szereg najważniejszych wydarzeń współczesnej historii, powstałą sytuację geopolityczną, wpływ poszczególnych czynników na ruchy społeczno-kulturowe, jak i ogólnoświatową globalizację zarówno w sferze ekonomii, jak i technologii, należy przyrzeć się dokładniej obecnym czynnikom kształtującym migrację w regionach tzw. „małych ojczyznach”, ponieważ to one wpływają pośrednio i bezpośrednio na całokształt współczesnej Polski, oraz jej bezpośrednich sąsiadów.

2. POTENCJAŁ GOSPODARCZY ROLNICTWA OBSZARÓW POLSKI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ

Polskie rolnictwo charakteryzuje się znaczącym rozdrobieniem agrarnym, widocznym przede wszystkim w regionach południowo-wschodnich. Przyczyn tego zjawiska należałoby szukać w spuściźnie historycznej decydującej o demografii, gospodarce ale także kulturze i tradycji tych ziem. O ile w krajach Europy Zachodniej proces uprzemysłowienia w korzystny sposób wpływał na koncentrację i specjalizację produkcji rolniczej, o tyle w Polsce znaczące nadwyżki siły roboczej pochodzącej ze środowisk wiejskich transferowane były do przemysłu, nie zrywając z dotychczasowym miejscem zamieszkania. Stworzyło to tzw. model dwuzawodowy, który w powiązaniu z barierą mieszkaniową w miastach ugruntowywał niekorzystną strukturę agrarną.

Konsekwencje tego zjawiska przedstawione zostały w tabeli 1:

Tabela 1. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych (2005)

Wyszczególnienie	Pow. użytków rolnych na gospodarstwo (ha)	Liczba gospodarstw (w tys.)	Udział gospodarstw wg grup obszarowych			
			do 5 ha	5–20 ha	20–50 ha	pow. 50 ha
UE–25	18,3	9688	61,6	23,2	8,3	6,9

¹ A. Krzeczunowicz, *Globalizacja, geneza, zasięg, konsekwencje*, Częstochowa 2006.

UE-15	24,2	5843	54,6	23,6	11,0	11,0
Niemcy	43,6	390	22,6	33,1	23,0	22,0
Francja	52,2	567	26,1	19,4	19,0	35,0
Włochy	8,5	1729	73,6	19,5	4,6	2,3
Wielka Brytania	59,2	287	37,3	20,6	16,0	26,0
Polska	6,4	2476	70,3	24,6	4,3	0,8

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*, GUS, Warszawa 2007.

Powyższe dane wskazują, iż struktura produkcyjna polskiego rolnictwa w kontekście gospodarki ziemią nie sprzyja efektywnemu wykorzystaniu tego zasobu. Średnia wielkość gospodarstwa, stanowiąca 30% średniej unijnej w połączeniu ze śladowym udziałem podmiotów o największym areale stanowi istotny problem, decydując o niskiej konkurencyjności zwłaszcza w produkcji wielkotowarowej. Potwierdzają to dane zawarte w tabeli 2, z których wynika, iż spośród ogólnej liczby 2387 tys. gospodarstw jedynie nieco ponad 130 tys. stanowią gospodarstwa o powierzchni powyżej 20 ha. Z kolei co 4 gospodarstwo rolne w Polsce posiada powierzchnię niespełna 1 ha, co w relacji z zasobem użytków rolnych jakimi dysponuje wspomniana grupa uniemożliwia większości z tych podmiotów prowadzenie jakiegokolwiek produkcji rolniczej.

Tabela 2. Grupy obszarowe wg liczby gospodarstw i powierzchni użytków rolnych

Grupa obszarowa (ha)	Liczba gospodarstw (tys.)	Pow. użytków rolnych (tys. ha)
0-1	645,6	281,6
1-2	388,3	565,5
2-3	260,9	636,0
3-5	330,3	1284,3
5-10	395,6	2809,3
10-15	165,6	2009,5
15-20	77,3	1330,8
20-30	65,1	1566,0
30-50	37,1	1386,0
50-100	15,6	1043,2
pow. 100	5,8	1293,3

Źródło: *Charakterystyka gospodarstw rolnych*, Warszawa 2008.

Według innych danych, pochodzących również z roczników statystyki masowej², w 2008 roku w Małopolsce funkcjonowało 310,9 tys. gospodarstw rolnych, co stanowiło 12,1% ich ogółu w kraju, zaś na Podkarpaciu – odpowiednio 302,9 tys. i 11,8% polskich gospodarstw. W grupie gospodarstw do 5 ha – w przypadku Małopolski wykazano 281,5 tys. podmiotów, dających w skali ogólnopolskiej udział wynoszący 15,7%, na Podkarpaciu zaś – odpowiednio 270,6 tys. i 15,1%. Powyższe relacje dowodzą znaczącego rozdrobnienia agrarnego badanych obszarów, co w powiązaniu z tendencjami demograficznymi skutkuje określonymi konsekwencjami społeczno-ekonomicznymi.

Prowadzi to w rezultacie do stopniowego nasilania się procesów dezagraryzacji. Aspekt rolniczo-gospodarczy tego zjawiska akcentuje stopniową zmianę nie tyle struktury co sposobu użytkowania ziemi i związany jest ze spadkiem udziału gruntów o dobrej kulturze rolnej na rzecz obszarów wykorzystywanych ekstensywnie lub też ulegających odłogowaniu i zalesianiu. W ujęciu ekonomicznym proces dezagraryzacji wymusza zmiany w strukturze dochodów i źródeł utrzymania ludności i gospodarstw domowych w obszarze rolnictwa przejawiający się recesywnym charakterem działalności produkcyjnej aż do całkowitego zaniku przepływów gotówkowych z tego tytułu³. Alternatywnymi źródłami dochodów stają się świadczenia socjalne a także praca najemna lub na własny rachunek – związana często z koniecznością przemieszczenia się i zmiany miejsca zamieszkania, co skutkuje wzrostem wewnętrznych (krajowych) i zewnętrznych (zagranicznych) migracji zarobkowych zarówno w ujęciu sezonowym jak i trwałym – rezydencyjnym.

3. ZAKRES I METODYKA PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Podobne konsekwencje omawianego zjawiska przedstawiają wyniki badań autora niniejszego artykułu. Badanie ankietowe w obecności badacza przeprowadzono na reprezentatywnej grupie 200 losowo wybranych respondentów będących uczniami klas maturalnych i przedmaturalnych szkół o profilu rolniczym bądź zbliżonym. Zakresem badań objęto 8 szkół – po 4 z Małopolski i Podkarpacia, ankietowania dokonano w III i IV kwartale 2009 roku. Osoby badane deklarowały posiadanie gospodarstwa rolnego przez rodziców,

² *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, Warszawa 2009.

³ W. Musiał, *Wiejskie obszary górskie w procesie przemian społeczno-gospodarczych*, Warszawa 2007.

będąc jednocześnie kandydatami do ewentualnego przejęcia tego majątku i pozostania kierownikami tych gospodarstw w przyszłości.

Średnia powierzchnia gospodarstwa deklarowana przez respondentów wyniosła 8,9 ha, choć po odliczeniu 5 największych obszarowo zmniejszyła się do niespełna 5,8 ha. Znakomitą większość (62,5%) stanowiły tutaj gospodarstwa o powierzchni nieprzekraczającej 5 ha, w grupie 5 do 10 ha znalazło się niemal co 5 gospodarstwo. Deklarowany przeciętny dochód z prowadzonej działalności wyniósł średniorocznie 20,3 tys. zł, choć dla 56% badanych jednostek nie przekroczył 10 tys. zł., zaś wartość 30 tys. zł i więcej osiągnęło jedynie co 6 gospodarstwo, co wskazuje na niską dochodowość większości podmiotów.

Analizując profil działalności warto zauważyć, iż co 5 respondent jako pozycję dominującą wskazywał produkcję roślinną, zaledwie 6% deklarowało dominację produkcji zwierzęcej. Profil usługowy jako wiodący był udziałem 8% jednostek, przeważał zaś profil mieszany (52% deklaracji), istotną rolę odegrał też wariant socjalny (12% wskazań).

4. MOTYWY DECYZJI MIGRACYJNYCH

Przystępując do określenia motywów i przyczyn powstawania migracji na badanym obszarze należałoby określić czym jest pojęcie migracji. Cechą wspólną tego terminu jest mobilność powodująca zmianę warunków bytowania.

Migracja zatem „jest to proces przemieszczeń przestrzennych ludzi, zmiany miejsca zamieszkania (pobytu) osób, które przenoszą się z miejsca pochodzenia (miejsca wyjazdu) do miejsca przeznaczenia (miejsca przyjazdu)”⁴.

Potraktowanie tego procesu w sposób całościowy – np. w ramach analizy wejść i wyjść – bilansujących zjawisko migracji w odniesieniu do danego terenu bądź grupy społecznej definiuje ją jako „całokształt przesunięć przestrzennych ludności, prowadzących do zmiany miejsca zamieszkania lub pobytu”⁵.

Migracja może wreszcie być definiowana ze sformalizowanego (prawnego bądź statystycznego) punktu widzenia, jako „zmiana miejsca zamieszkania (pobytu stałego lub czasowego) w obrębie kraju, polegające na przekroczeniu granicy administracyjnej gminy, w tym – w przypadku gmin miejsko-wiejskich – zmiany miejsca zamieszkania w obrębie gminy – z terenów wiejskich na miejskie lub odwrotnie”⁶.

⁴ A.S.R. Manstead M. Hewstone (red.), *Psychologia społeczna*, Warszawa 2001.

⁵ J.E. Zamojski (red.), *Migracje i społeczeństwa współczesne*, Warszawa 2007.

⁶ *Rocznik Demograficzny*, Warszawa 2007.

Ze względu na wspomnianą wcześniej dynamikę zjawisk sama skala migracji zarobkowej jest trudna do dokładnego określenia, masowość tego zjawiska oraz przeszkody formalne (związane choćby z liberalizacją przepływu ludności w strefie Schengen) pozwalają jedynie na szacowanie rzeczywistych rozmiarów migracji.

Jedną z istotnych koncepcji wyjaśniających zjawisko migracji jest tzw. *push-pull theory*, sformowana przez E. Lee. Zdaniem Lee podjęcie decyzji o migracji następuje w wyniku „porównania cech miejsca pochodzenia i lokalizacji docelowej.” Odbiór tych czynników uzależniony jest od indywidualnych cech osobowych danego człowieka – stąd migracja staje się w dużej mierze rezultatem percepcji takich czynników. W literaturze przedmiotu wymienia się czynniki wypychające *push factors* oraz czynniki przyciągające *pull factors*. Do tych pierwszych należą m.in. niski poziom życia, niesatysfakcjonujące zarobki, bezrobocie, zła sytuacja rodzinna i osobista w kraju ojczystym, a także zły stan bezpieczeństwa publicznego w państwie czy działalność dużych firm korporacyjnych, powodująca konieczność wymiany personelu.

Natomiast korzystniejsza sytuacja na rynku pracy, możliwość osiągnięcia większego dochodu za tę samą lub wymagającą mniejszych kwalifikacji zawodowych pracę powoduje, że potencjalny emigrant zastanawia się, przewiduje i kalkuluje zarobki i możliwości zatrudnienia w kraju docelowym.

Jeżeli czynniki wypychające i przyciągające pojawiają się jednocześnie w dwóch krajach, dochodzi do powstania tzw. potencjału migracyjnego. Jednak zanim dojdzie do zjawiska migracji, konieczne jest również by spełnione zostały inne warunki, do których należą: pozwolenia prawne, dostępność informacji, brak barier językowych, kulturowych i geograficznych⁷.

Skala migracji w obszarach wiejskich determinowana jest z jednej strony poprzez siły wypychające ze wsi, z drugiej zaś poprzez przyciąganie kulturowe i szansę kariery w środowisku miejskim lub za granicą. W okresie przedwojennym, a także i późniejszym zaobserwować można było wpływ industrializacji gospodarki, na siły wypychające. Zjawisko to było związane z przeludnieniem agrarnym w karłowatych gospodarstwach rolnych i zapóźnieniem cywilizacyjnym w stosunku do miasta. Zewnętrzna siła przyciągająca był wyższy standard warunków życiowych w mieście, anonimowość życia prywatnego, dostęp do kultury i praca poza gospodarstwem rolnym, traktowana w kategoriach awansu społecznego.

⁷ O. Dębowska, *Migracje – wyniki aktualnych badań i analiz*, Kraków 2007.

Skala migracji w obszarach wiejskich determinowana jest z jednej strony poprzez siły wypychające ze wsi, z drugiej zaś poprzez przyciąganie kulturowe i szansę kariery w środowisku miejskim lub za granicą.

W okresie przedwojennym, a także i późniejszym zaobserwować można było wpływ industrializacji gospodarki na siły wypychające. Zjawisko to było związane z przeludnieniem agrarnym w karłowatych gospodarstwach rolnych i zapóźnieniem cywilizacyjnym w stosunku do miasta. Zewnętrzna siłą przyciągającą był wyższy standard warunków życiowych w mieście, anonimowość życia prywatnego, dostęp do kultury i praca poza gospodarstwem rolnym, traktowana w kategoriach awansu społecznego. W opinii mieszkańców wsi istniała wówczas ogromna przepaść pomiędzy szeroko rozumianymi warunkami pracy w rolnictwie i w przemyśle. Praca w gospodarstwie rolnym wymagała znacznego obciążenia czasowego, gotowości do wykonywania pracy w niesprzyjających warunkach i terminach, wysiłku fizycznego przy słabym technicznym uzbrojeniu pracy, nie gwarantując przy tym regularności dochodów, ubezpieczeń i świadczeń socjalnych.

Tabela 3. Motywy migracji

Motywy migracji	Czynniki wypychające	Czynniki ciągnące
Ekonomiczne i demograficzne	<ul style="list-style-type: none"> • ubóstwo • bezrobocie • niskie płace • wysoki przyrost naturalny • brak podstawowej opieki medycznej • braki w systemie edukacji 	<ul style="list-style-type: none"> • perspektywa wyższych zarobków • perspektywy poprawy standardu życia • rozwój osobisty lub zawodowy
Polityczne	<ul style="list-style-type: none"> • konflikty • niebezpieczeństwo • przemoc • korupcja • łamanie praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • poczucie bezpieczeństwa • wolność polityczna
Spoleczne i kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> • dyskryminacja wynikająca ze względów etnicznych, religijnych 	<ul style="list-style-type: none"> • łączenie rodzin • migracja do kraju przodków • brak zjawiska dyskryminacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie⁸.

W okresie transformacji systemowej główną siłą wypychającą stało się zmniejszenie udziału rolnictwa w strukturze gospodarczej wsi i konieczność poszukiwania zajęć zarobkowych w pozarolniczych działach gospodarki. Siłą przyciągającą jest otwartość krajowych i zagranicznych rynków pracy.

⁸ Ibidem.

Na przestrzeni lat zmieniała się struktura społeczna emigrantów wiejskich do miast i zagranicę. O ile w XIX wieku emigrowali najubożsi, to na przełomie XX i XXI wieku grupę tą stanowią przedsiębiorczy i skłonni do ryzyka⁹. W czasach socjalizmu była to – poza ucieczką od ubóstwa, chęć częściowego przynajmniej nadrobienia zapóźnienia cywilizacyjno-społecznego. Dla osób pracujących za granicą, oprócz motywacji ekonomicznych, ważne było wówczas nabywanie w krajach o wyższym poziomie rozwoju, nowych doświadczeń życiowych oraz zawodowych kształtujących postawy innowacyjne, co w okresie transformacji skutkowało częstymi powrotami związanymi ze spektakularnym nieraz rozwojem zawodowym.

Aktualnie podstawowym bodźcem motywującym do migracji stają się względy ekonomiczne, kwestie edukacyjne czy rodzinne stają się czynnikami o mniejszym znaczeniu.

Z badań K. Leśniak-Moczuk¹⁰ wynika, iż w okresie PRL prawie połowa wyjazdów zagranicznych respondentów ze wsi i jedna trzecia z miasta, miała charakter zarobkowy, równoległe aż 70% członków ich rodzin ze wsi i 46% z miasta emigrowało za granicę do pracy.

W okresie transformacji systemowej liczba wyjazdów deklarowanych jako zarobkowe wzrosła na wsi do 58%, a w mieście utrzymała się ona na niezmiennym poziomie jednej trzeciej. Podobny charakter miało też 80% wyjazdów członków rodzin respondentów z obu środowisk. Liczba wyjazdów respondentów w celach turystycznych spadła w takim samym stopniu w obu środowiskach (o 5%), wzrosło natomiast nasilenie wyjazdów do rodzin lub znajomych. Na wsi osiągnęły one 30% i w mieście 40% ogólnej liczby wyjazdów za granicę. Analizując strukturę wieku migrantów warto podkreślić, iż w celach zarobkowych ze wsi wyjeżdżało najwięcej osób w wieku 45–60 lat, w przypadku miast – zjawisko to dotyczyło głównie młodzieży.

5. KONSEKWENCJE WYJAZDÓW ZAROBKOWYCH ZE WSI MAŁOPOLSKI I PODKARPACIA

Jednym z istotnych problemów związanych z migracjami zarobkowymi – zwłaszcza dla regionów peryferyjnych o znaczącym zapóźnieniu cywilizacyj-

⁹ J. Styk, *Chłopi i wieś polska w perspektywie socjologicznej i historycznej*, Lublin 1999.

¹⁰ K. Leśniak-Moczuk, *Zagraniczna emigracja zarobkowa na obszarach wiejskich Podkarpacia*, [w:] Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych, materiały, red. M.G. Woźniak, Rzeszów 2007.

nym jest zjawisko tzw. „drenażu mózgów” (brain drain). Dotyczy ono zwłaszcza absolwentów, osób młodych które w obliczu rozpoczynania kariery zawodowej napotykać na istotne bariery polskiego rynku pracy. Należą do nich niski poziom płac, ograniczona ilość miejsc pracy i trudności z jej uzyskaniem czy niedopasowanie wiedzy nabywanej w trakcie studiów do wymagań i oczekiwań pracodawców. W konsekwencji osoby takie zagrożone bezrobociem decydują się często na wyjazd zagraniczny, zasilając potencjał intelektualny krajów rozwiniętych, co powoduje tym samym negatywne dywergencje w rozwoju gospodarczym regionu czy kraju macierzystego. Odpływ wykwalifikowanych pracowników do krajów o wysokiej stopie cywilizacyjnej powoduje, iż pomimo poniesienia znaczących kosztów na ich kształcenie kraje słabiej rozwinięte nie stają się beneficjentami procesów wynikających z przyspieszenia tempa wzrostu wydajności pracy czy przekształceń strukturalnych gospodarki – co winno stanowić naturalną konsekwencję wzrostu kapitału intelektualnego¹¹.

Istotne konsekwencje ruchów migracyjnych możemy także obserwować analizując procesy ekonomiczne zachodzące w konkretnych państwach. W ujęciu makro analizować można korelację strumieni przepływów finansowych z inflacją i kursem waluty rodzimej, wspomniane już relacje na rynku pracy czy konkurencyjność i stabilność bazy ekonomicznej dla operacji gospodarczych. Z kolei ocena skutków mikroekonomicznych sprowadzać się winna do badań w zakresie fluktuacji w zakresie popytu i podaży na rynku pracy, związanego z tym poziomu wynagrodzeń czy konkurencyjności subrynków i relacji zachodzących pomiędzy nimi¹².

Zasadniczym problemem terenów o niekorzystnej strukturze agrarnej staje się brak możliwości zagospodarowania nadwyżek siły roboczej. Z jednej strony – są to z reguły tereny typowo rolnicze, położone z dala od dużych aglomeracji miejskich, z drugiej zaś strony – stosunkowo słaba siła nabywca mieszkańców tych obszarów uniemożliwia rozwój sektora usług, który byłby w stanie wchłonąć rzeszę osób wkraczających na lokalny rynek pracy.

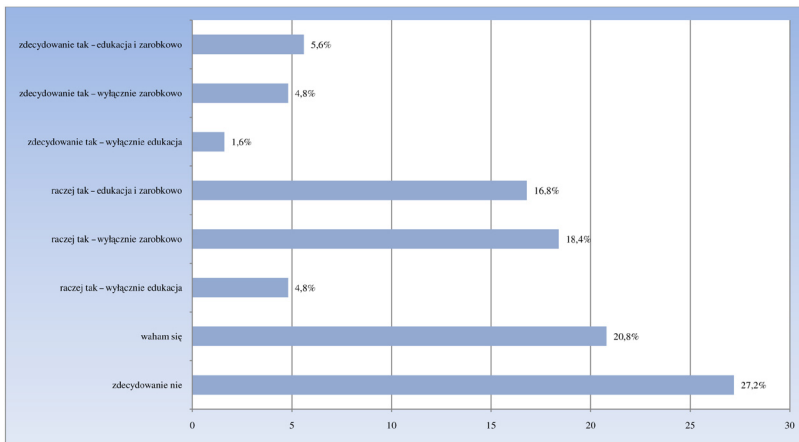
Analizując wyniki przeprowadzonych badań widać znaczącą chęć do opuszczenia miejsca zamieszkania przez osoby młode – zainteresowane jeśli nie stałą, to przynajmniej okresową zmianą miejsca pobytu.

¹¹ P. Bożyk i in., *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, Warszawa 1999.

¹² P. Cymanow, *Społeczne i ekonomiczne konsekwencje migracji zewnętrznych mieszkańców obszarów wiejskich*, [w:] „Problemy Rolnictwa Światowego” 2010, t.10 (XXV), z. 1.

Ponad 40% respondentów poważnie rozważa opuszczenie dotychczasowego miejsca zamieszkania, kolejne 12% badanych podjęło już decyzję dotyczącą wyjazdu. Wśród deklarowanych celów wyjazdu dominują cele zarobkowe a także łączące tą formę aktywności z edukacją. Na wyjazd czysto naukowy decyduje się zdecydowanie mniejsza liczba badanych (niepełna 7% ogółu). Ponad ¼ zdecydowanie nie zamierza emigrować, co piąty badany nie podjął jeszcze decyzji w tej sprawie. Warto przy tym zaznaczyć, iż 55% deklarujących wyjazd skłania się ku migracji zagranicznej.

Rysunek 1. Chęć opuszczenia miejsca zamieszkania po ukończeniu szkoły średniej (w %)

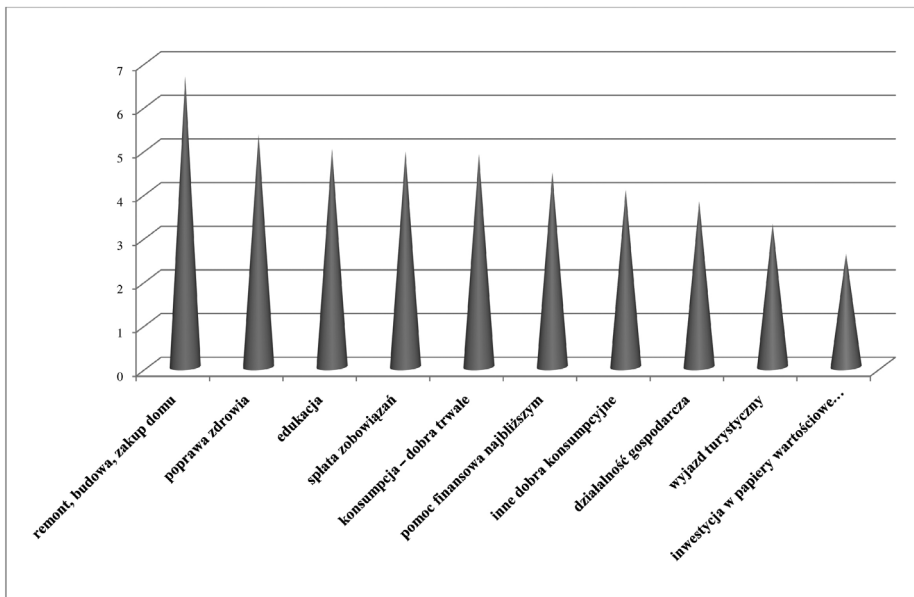
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Odptyw osób – zwłaszcza młodych – może w konsekwencji powodować wyludnianie się znacznych obszarów. Prowadzi to do tworzenia się enklaw spychających na margines tych, którzy pozostali – z reguły migrują osoby młodsze i bardziej zaradne, ale z kolei transfer środków pochodzących zwłaszcza z migracji zagranicznych może też przynieść skutki pozytywne. Zakładając stopniową zmianę nastawienia posiadaczy ziemi na terenach dotkniętych tym zjawiskiem możliwe staje się powiększanie rozmiarów istniejących gospodarstw – jeśli nie poprzez zakup działek od kolejnego pokolenia spadkobierców – którzy migrując na stałe często tracą kontakt i zrywają więzi z danym miejscem, to przynajmniej poprzez długoletnie umowy dzierżawy. Paradoksalnie więc – zakładając istotne zmiany w sferze mentalności dotych-

czasowych posiadaczy gruntów – nasilone migracje poza istotnymi negatywnymi konsekwencjami – mogą przynieść poprawę warunków gospodarowania na tych terenach.

Wskazywać na to po części mogą wyniki badań, w których za główne priorytety wydatkowe respondenci uznają zakup, budowę lub kupno domu, poprawę stanu zdrowia czy edukację, a więc działania niezwiązane bezpośrednio z pozostaniem w wyuczonym dotychczas zawodzie.

Rysunek 2. Priorytety wydatkowe osób migrujących zarobkowo (w pkt.)

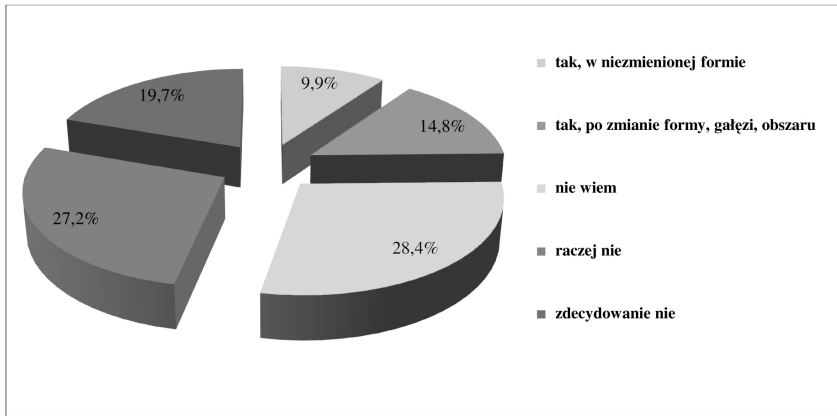

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Takie deklaracje mogą być dowodem chęci zerwania z dotychczasowym modelem zarobkowania charakterystycznym dla poprzednich pokoleń rodzin rolników, choć niepokoić może niska lokata priorytetu związanego z otwarciem własnej działalności gospodarczej.

Więcej informacji w zakresie kontynuacji bądź zaniechania dotychczasowej działalności rolniczej dostarcza analiza danych przedstawionych na rysunek 3.

Rysunek 3. Deklaracja kontynuacji prowadzenia gospodarstwa rodziców

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Spośród ogółu badanych jedynie co 10 respondent zadeklarował chęć pozostania w gospodarstwie rolnym rodziców i dalsze prowadzenie działalności w niezmienionej formie. Dalsze 15% dostrzega możliwość takiej działalności, ale tylko w przypadku znaczących zmian poczynionych w zakresie obszaru (na bazie dokonanej wcześniej charakterystyki gospodarstw można domniemywać chęci zwiększenia areалу), czy profilu prowadzonej działalności. Z kolei 28% nie ma jeszcze wyrobionego zdania w omawianym temacie, natomiast blisko połowa respondentów (46,9% badanych) w sposób bardziej lub mniej stanowczy odrzuca myśl o kontynuacji prowadzenia gospodarstwa rolnego.

6. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Dokonana analiza wskazuje, iż jednym z czynników wypychających w teorii migracyjnej *pull-push* może być niekorzystna struktura agrarna. Znaczące rozdrobnienie zasobów ziemi w powiązaniu z niską kulturą rolniczą i przeludnieniem terenów wiejskich w naturalny sposób wywołuje zjawisko dezagraryzacji, powodując konieczność aktywnego poszukiwania alternatywnych źródeł dochodów członków rodzin utrzymujących się z rolnictwa. Zjawisko to sprzyja w konsekwencji przemieszczaniu się za pracą przyczyniając się do wzrostu skali migracji zarobkowych zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Stosunkowo niska motywacja do kontynuacji działań rodziców w zakresie prowadzenia gospodarstw rolnych w połączeniu ze świadomością

zmiany czynników kształtujących przyszłość zawodową badanych osób może w perspektywie czasu łączyć negatywne skutki przeludnienia agrarnego i złej struktury zasobów ziemi z jaką mamy do czynienia na obszarze Polski południowo-wschodniej.

SUMMARY

The paper presents main outcomes of labour related migrations taking into consideration a group of people entering productive age. Apart from presentation of significant problems connected with specific character of agricultural sector in the Malopolska and Subcarpathian Regions, also main elements determining population flow according to push-pull theory were characterized. Presented were also results of investigations on farm potential and connected with it professional future for young people from the areas with unfavourable agrarian structure. Significant dispersion of land resources combined with low agrarian culture and overpopulation of rural areas naturally caused the desagrarization phenomenon and a necessity for active seeking alternative sources of income for families living on agriculture. It was demonstrated, that in consequence the phenomenon favours migration for labour and contributes to increase the scale of labour related migration both in the country and abroad.